

Mojmir stric bil. Ludovik je upal, da mu bo Rastislav sedaj gotovo hvalen in brezpogojno vdan, a varal se je; ni ga bilo v Moraviji večega nasprotnika nemškim kraljem, nego je bil Rastislav. On po ničem ni tako hrepenel, ko da bi zamogel rešiti neodvisnost Moraviji od Nemčije; to mu je bila prva in največa skrb. Zato si je želel trdne zveze z Bolgari.

Bolgari so mešanica dveh narodov, ki se je zakvasila v sedmem veku. Srce nove bolgarske države je bilo ozemlje med Donavo in Balcanom. Pa tudi na levem bregu Donave se je jela širiti oblast Bolgarov. Na Ogrsko jih je pridrla toliko, da so bili s tamošnjimi Obri že blizo enako številni. Ko je Karol Veliki med letom 791.—796. obrsko državo vničil, je prišla zemlja do reke Tise pod frankovsko oblast. Na levem bregu Tise pa je gospodoval Krumus, bolgarski glavar. (Glej „Slovanstvo“ I. str. 336.)

Okolu leta 828. so prodrli Bolgari celo črez Tiso in Donavo v okraj Stolnega belega grada. Ko je pa leta 862. Ludovik Nemški Bolgare za se zoper Moravljane pridobil, se je zvezal Rastislav z Grki, ki so bili sovražni Bolgarom in Nemcem.

Posebno rad bi se bil Rastislav rešil odvisnosti od passovske škofije. Želel si je torej slovenskih učiteljev in duhovnikov za svoj narod. Za ta namen ni bil nikdo sposobnejši nego modrijan Constantin. Ko se je torej Constantin v Carigrad vrnil, in je moravski knez Rastislav čul o vspehih njegovih pri Chazarih, je odpravil takoj poslance k cesarju Mihaëlu, kateremu je poročil: „Moj narod je sicer zavrzel malike, in bi se rad držal krščanske postave; a ni ga moža dobiti, ki bi zamogel narod podučevati v čitanju knjig, pa v krščanski modrosti. Prosim torej, pošlji v te pokrajine moža, ki bi nas učil in nam pot k resnici kazal“. Vsled tega je cesar Mihaël pozval k sebi modrega Constantina, in ga je poslal ž njegovim bratom Metodijem v slovenske dežele. Constantin se je cesarjevi volji tem raje vdal, ker so v Carigradu še vedno trajale zmešnjave, ki so nastale po Photiju.

Dalje prihodnjič.

Presmec ali cvetnonedeljska butara.

Etnografično-naravopisna črtica.

Spis. Iv. Koprivnik.

(Konec.)

4. Črensija (*Prunus padus*, Traubenkirsche) je majhno drevo ali grm z rujavo škorjo, katera je vsa polna mozolov. Listi so podolgovati ter na robu napiljeni; cveti stoje v velikih, visečih grozdih in zelo močno dihte; cveti pa črensija konec aprila. V vsakem cvetu je razločevati 5 čaščinih in 5 belih, venčevih listkov, obilo prašnikov in eden sam, prosto stoječ pestič. Črensljin sad so temno rudeče, pozneje črne, a kisele črešnje, koje pa ptiči prav radi

zobljejo; z sokom njihovim vino in žganje rudeče barvajo. — Črenslja raste po mokrotnih gozdih in ob potokih, nahajamo jo pa tudi po vrtih in sprehajališčih, kamor jo je človek zasadil. Les ni veliko vreden, škorja in mladika so pa zdravilne, ker se nahaja v njih strupena modrikavina (Blausäure); tudi v koščicah, evetju in listju so zasledili ta strup, tedaj je črenslja v vseh njenih delih, izjemši lesa, bolj ali manje strupena. Ni toraj yarno, zobati črenslinih črešenj, žrekati škorje itd., kar posebno otroci radi storé. Od samega vobanja močno dihtečega cvetja nas že začne baje glava boleti. Zavaljo teh strupenih lastnosti črenslje nam tedaj ni kaj povolji, da se tako rado zasaja drevo v vrte in sprehajališča; še manje pa nam dopade, da se barva vino in žganje z sokom črensljenih črešnjic.

5. **Leskev** (*Corylus avelana*, *Haselnusstrauch*) se malokedaj vzdigne toliko od tal, da bi jo mogli uvrstiti med drevesa, navadno oстане nižji ali višji grm, precej daleč na široko razraščén. Listje ima veliko, kosmato in na robu dvojno napiljeno. Iz lesa, kateri se da gladko cepati, izdelujejo razno orodje, ter kuhajo ogljije, koje rabija risarji in slikarji; ravne raje in rajice služijo za kole ovijajočim se poljskim rastlinam, kakor fižolu, grahu i. dr., tudi delajo iz njih posodne obroče, najboljše izmed vseh lesenih obročev. Posebne imenitosti so pa leskove šibe, pa ne znabiti v roki strogega šolnika, kajti ta ima § 24, nego v ljudskem bajeslovju, kjer jih nobeden § ne prepoveduje. Dr. Pajek piše v svoji, že zgoraj navedeni knjigi o leskovih šibah na str. 12 tako le: „Na sv. noč hodijo v ris. Zato se mora vzeti kol, na katerem se je snopje sušilo. Kol je moral biti črez vseh svetnikov dan na polju. Kol se mora zabiti v zemljo na križpoti, krog kola pa se mora potegniti z dvě leti staro leskovicó ris: Na to mora človek v ris stopiti in trikrat močno zabrizgati. Hitro se prikaže duh in praša človeka, ki mu pa mora dušo zapisati, kaj hoče in vsako željo mu izpolni. Kdor gre v ris, mora imeti enoletno leskovicó in črnega mačka. O pol noči začnejo vsakovrstne grozne reči na človeka kapati, n. pr. žareča brana, goreč voz, sena itd., pa pri risu se vse razkadi. Naposled pride hudič in prinese, kar želi tisti, ki je v risu. Za dar pa mu mora dati črnega mačka.“ Na str. 196. beremo pod značilko „Pust“ sledeče: „Ako na pustni torek pred solnčnim vzhodom tri leskove šibe, ki so y enem letu zrastle, za streho vtakneš, preženeš lisico od hrama.“

F. Bilek nam pa pripoveduje v „D. Z.“ z dné 27. marca 1880 str. 4 o leski to le:

„Unter den Fruchtsträuchern, die wir cultiviren, hat keiner eine so hohe Bedeutung im Volks- und Aberglauben als der Haselnußstrauch. So sind die Zweige dieses Strauches die geeignetsten zu Wünschelruthen, womit man Schätze heben, Hexen bannen und Geister citiren, Wasserquellen zc. auffinden zu können glaubt. Die Schöke müssen aber dreijährig sein und mit einem „noch nie gebrauchten“ Messer oder mit einem Feuersteine Nachts von einer gegen Osten stehenden Staube geschnitten werden.

Die Wünschelruthé ist aber sehr alt. Die Stäbe, mit denen Jakob die Schafe fruchtbar machte, den Stab Moses, wie auch den Arons-Stab nennt man kurzweg „die Wünschelruthé“. Die Haselstaube gift als der Mutter Gottes geweiht, denn diese rastete unter einer solchen; es schlägt auch seit jener Zeit kein Blitz da ein,

wo ein am Maria-Heimsuchungs-Tage geschnittener Haselzweig vor das Fenster gesteckt wird. Die an dem alten Holze wachsenden Schwämme haben die Eigenschaft, daß man verlorene Gegenstände leicht wieder findet, wenn man ein Stückchen solchen Schwammes bei sich trägt.“*)

Lesko nahajamo povsod, kjer je le količkaj rodovitne zemlje, zelo po grobljah in razvalinah se naseli. Če ji je kraj dovolj solnčen. Cveti že meseca februarja. Prašniki njenega cveta so v dolgih, visečih mačicah, po 7 — 8 za vsako lusko na tankem mačičnem vretenu; pestiči pa se nahajajo v debelih brstih, sedeč v pazuih gornjih brstnih listkov. Iz brsti gledajo le dolgi nitkasti, kakor kri rudeči vrati, a plodnica je popolnoma skrita v popku. Oploda je pri leski lahka, dasiravno niso pestiči in prašniki v istem cvetu, kajti prašnice dajo zelo veliko cvetnega prahu. Če rahlo sapa puhne ter cvetoč grm malo zmaja, vsipljejo se cele megle cvetnega prahu iz prašnic. Da zadene eno ali drugo prašno zrnce široke prašne megle to ali ono brazdico konec vrata, ni težko uvideti.

Leskin sad so znani lešniki sé sladkim jedrom. Nekatero vrste, kakor lombardiška in turška leska, kateri se nahajata tam pa tam tudi po naših vrtilih, obrode posebno debele lešnike.

6. Ledeni les (*Ledum palustre*, Sumpforst, wilder Rosmarin) je kviško stoječ zimozelen, 0·6 — 1·3m visok grm, ki jako narkotično duhti. Usnjasti listi so ozki, rožmarinovim podobni, na straneh so navzdol zavihani, spodaj so rjasto-kosmati; take dlake imajo tudi mladike. Cveti stoje na koncu vrhov v kobuličastih grozdih; čašča je majhna, venec je precej velik (blizo tako velik, kakor pri navadnem lanu), kolesčast, peterolisten, po barvi bel, ali včasih blede rudeč, prašnikov je deset, sad je okrogla glavica. Leden les raste po močvirjih ter cvete meseca maja in junija.

Tušek poroča v svojem *Rastlinstvu* str. 94, da raste *ledum palustre* na Češkem. Leunis piše o razširjenju te rastline: „Auf norddeutschen Torfmooren, als südliche Grenze der Verbreitung im Meppen'schen und Osnabrück'schen. (Glej Leunis *Synopsis*, Botanik, II. knjiga, str. 884 in 885.)

Wagner pa poroča v svoji ilustr. „*Deutsche Flora*“ str. 497: „Auf Torfmooren, besonders in Nordwest-Deutschland bis Schlesien und Böhmen, selten in West- und Süd-Deutschland.“

Po teh poročilih zdi se nam neverjetno, da bi bil ledeni les *Ledum palustrum*,**) kajti oba navedena avtorja trdita, da se nahaja *L. palustre* v severni (oziroma severno-zapadni) Nemčiji in seza le do neke določene meje proti jugu; ta meja pa je po Wagnerju v Šleziji in na Češkem, po Leunisu še više v severu. Seveda še dostavi Wagner „selten in West- und Süd-Deutschland“ in tako ne izključuje, da bi pri nas te rastline ne bilo, a rastline, koje narod pozna, niso „selten“; tudi niso pri nas mahovni močvirji (*Torfmoore*) toliko razširjeni, da bi moglo ljudstvo poznati njihove rastline. Zelo hvaležni bi bili, ako bi nam poslal kateri č. bralcev „Pop.“ vejo „ledenega lesa“, da bi se dvomljiva rastlina določila.

*) Primeri Leunis *Synopsis*, Botanik, II. knjiga, str. 1031.

**) G dr. Pajek tega tudi ne trdi, ampak samo pravi: „Ledeni les je zaabiti *Ledum palustre*. (Glej Tušek-ovo „*Rastlinstvo*“ str. 94).“

7. Sabinska brina (*Juniperus sabina*, Stinkwachholder, Sewenbaum) je doma na visokih tirolskih in švicarskih planinah, pri nas je zasajena v vrte in sprehajališča. Rastlina je 1·3 — 5m visok, neprijetno dihteč grm s kratkimi, v 4 vrste postavljenimi listi, kateri se tesno prilegajo vejam in se deloma med seboj krijejo. Cveti stoje v majhnih mačicah na koncu tankih vejic. Nekateri grmiči nosijo samo prašnične, drugi le mačice z ženskimi cveti. Plod je črn, jagodi podoben storžek. Mladike sabinske brine so strupene in se rabijo v zdravilstvu; z njihovo napačno rabo si je pa že marsikatera ženska nakopala hudo bolezen, in zelo smrt.

8. Borovica, navadna brinja (*Juniperus communis*, Wachholderstrauch) raste po suhih solnčnih krajih in je košat grm, ki stoji večasih po koncu, večasih pa napol na tleh leži, le malokedaj se toliko vzdigne od tal, da ga zamoremo uvrstiti med drevesa. Oske, na koncu kakor šivanka špičaste igle stoje po 3 vretenčasto, t. j. enako visoko. Navadna brina cveti že meseca aprila. Cveti so združeni v kratke mačice. Nekateri grmi imajo samo pestične, drugi samo prašnične mačice; rastlina je tedaj dvodomna. Cveti izločujejo mnogo mednega soka iz sebe; to medico hodijo srkat žuželke in posredijo oplodo, kakor pri ivi. Plod borovice so znane brinjeve jagode, prav za prav storžki, kojih luske so med seboj vzrastle ter ostale mesene in niso olesenele. Dozorijo pa še le brinjeve jagode proti jeseni prihodnjega leta, zategadel najdemo na (ženskih) grmih vedno zelene (tistoletne) in črne (lanske) jagode. Brinjeve jagode rade | zobljejo ptice; brinjovka (*Wachholderdrossel*) se v jeseni in po zimi skoraj izključljivo z njimi redi. Ljudje devajo jagode med zelje ter je pristavljajo nekterim jedim. Kjer je mnogo brine, kakor po nekaterih krajih na krasu, žgejo iz brinjevih jagod brinjevec ali brinjevo žganje. Brinjeve veje (borovica) so priljubljeno kadilo, istotako brinjeva smola. Brinjev les rabijo strugarji. Prijeten duh, ki ga daje brinje, zlasti, ako se zažge, pride od posebnih tvarin, nahajajočih se v brinju. Te tvarine so brinjevo olje, brinjeva smola, brinjev sladkor pa brinjev vosek.

9. Pušpan, zelenika (*Buxus sempervirens*, Buchsbaum) je zimozeleno drevesce ali grm z podolgovatimi, celorobnimi in blisčočimi, precej trdimi listi. Doma je v Orijentu, po južni Evropi je raztrošen po gozdih, pri nas zasajen po vrtih, zlasti okoli gred. Drobnih zelenih cvetov stoje v listnih pazuhah, pestiči in prašniki niso v istem cvetu, nego so ločeni; pušpan je tedaj enodomen. Pušpanov les je najtežji izmed vseh evropskih lesov. Ker je trd in gost, je posebno dober za lesoreze; po barvi je bledežolt. Iz njega izdelujejo piščali, klarinete, tobačnice, glavnike, gumbe itd.

10. Sveti les, božje drevesce (*Ilex aquifolium*, Stechpalme) se nahaja po južni in zahodni Evropi po gozdih in grmovju. Rastlina je kviško stoječ grm ali košato drevesce, po letu in po zimi zeleno. Precej veliki, podolgovati, trdi in bliščeči listi so po robu zobčasti in vsak zob se konča z ostro bodico. Beli, pa majhni cveti stoje v listnih pazuhih, združeni v goste šopke. Božje drevesce cveti meseca maja. Sad njegov je rudeča, kakor grah velika jagoda. Jagode zobljejo nekateri ptiči (drozgi, divji golobi), vpletajo se tudi, kakor listi, v nagrobne in druge vence. Iz ravnih vej delajo bičnike in palice, les pa služi

strugarjem. Božje drevesce bilo je baje oni goreč grm, iz kterega je Bog na gori Sinaj govoril z Mozesom; a drugi mislijo, da je bila to sveta robida, *Rubus sanctus*.

II. Hren (*Cochlearia armoracia*, Meerrettig) iz reda križaric, ima veliko ščavje, debele, mesnate korenine in belo cveti. Vsa rastlina ostro duhti. Raba hrenovih korenin je znana.

Dostavek. Letošnjega leta sem opazoval v presmecih v Mariboru še tiso (taxus baccata, gemeine Eibe) in zimozelenega (*Vinca minor*, kleines Sinngrün.)

Leopold Volkmer, veseli pevec Slovenskih goric.

dr. Jožef Pajek.

(Dalje.)

Opomba h kiti 13. Tu in še večkrat se je pevski dub Volkmerjev ponižal, ko je hotel šegav biti. To pa ni kaj celo nenavadnega, nego se je pomen smešnega in zaničljivega v slovenščini tako tesno združil, da pomeni v njej beseda šega pryó in drugo. Glej Miklošičev slovar, str. 1139. Dobro bo, ako omenim, kako prizanesljivo sodijo Nemei o takih slabostih svojih starejih pisateljev. Hanns Jakob Christoffel von Grimmelshausen, rojen okoli leta 1625., umrl leta 1676. je spisal svojim rojakom leta 1669. roman šegave vsebine, kojega so prav radi brali, ker je bil v svojej dobi najboljši. O njem piše „Bibliothek der deutschen Classiker“, III. knjiga, str 276: „Seyeda je tudi tukaj povsodi očitna surova zarobljenost, ki se je razširila po vsej Nemčiji po dolgoletnej vojski. Z očitnim veseljem se opisuje nesnaga umazanih kvant in neotesanosti. Manjka pač povsodi zdravega okusa za pravo obliko in lepoto. A zrno je pa zdravo“. To velja tudi o Volkmerju, in tako naj tudi bralec moje izdanje sodi v katerem nečem celih kit izpuščati, kakor je storil Murko — in upam, da mi bodo prizanesli tudi nežniši bralci. Volkmer je svoje rojake učil snažnosti, in je včasih moral nesnago kar naravnost imenovati. To velja o pesmi od tobaka in še bolje o hvali kuhinje. Vendar pa moram priznati, da se mi je nekokrat pero ustavljalo, kar se bo na pikah poznalo.

Štev. 10. Stari ali negdašno veselje.

Po Volkm. rokopisu „Zmes“ str. 30—31. Murkovo izdanje, str. 109, štev. 1.

1. Ja žena no vino * Pri starih je b'lo * Veselje edino; * Vkuprišli gda so, * So v smehi no v šali * Si kratli dug čas; * Pa grehi se bali * Postaviti kvas.
2. Ta starši pelali * So svojo mladost, * Exempel njo¹⁾ dali * Krez vsako čednost: * Voišake častili * So s pesmami vsi * Da jeso prelili * So-vražnikov kri.

¹⁾ Kita 2, vrsta 3: njo = njoj. Iz te pesni se jasno vidi, da je bil Volkmer v resnici „vesel pevec“, če tudi sam vina pil ni.